

“จากสิบสองปีบนาสู่พื้นที่แห่งความหมายของชนเผ่าดาราอ่างในพื้นที่ชายขอบ”

“From Xishuangbanna to the Symbolic Margins: Buddhism and the space of
Meaning among Marginalized Dara-ang People”

นางสาวจิรภิญญา ทองถิ่น

นางสาวชมพูนุช พรหมพิไชย

นางสาวศศิพัชร์ ณ กาฬสินธุ์

นางสาวปรียานิตย์ พฤชาธนานนท์

นายอรรถพล สุวรรณคร

นายภพฤกษ์ พิรุณพันธ์

แผนที่หมู่บ้านชาวดาราดำ

ณ บ้านโป่งเหนือ หมู่ที่ 8 ต.โป่งงาม อ.แม่สาย จ.เชียงราย

บทนำ

“เพราะมีครูบ่าน้อยเป็นเข้ามาช่วยเหลือเขา... เขาจึงมีกินตั้งแต่วันนี้”

ยามเช้าบนยอดเขาสูงของรัฐฉาน หมอกขาวลอยกรุ่นเหนือไร่นา ดั่งม่านบางๆ ที่บังใบหน้าของหญิง
ดาราอ้างผู้กำลังเก็บยอดใบบ่อ่นชาด้วยมือที่คุ้นชินกับกลิ่นดิน กลิ่นฝน และความเจียบงันของขุนเขา สายลมเบาๆ
พัดผ่านผ้าชิ้นหอมมือของเธอ ขณะเด็กน้อยคนหนึ่งนั่งเล่นอยู่ใต้ต้นมะค่า ร้องเพลงเป็นภาษาที่ไม่จารึกอยู่ในตำรา
ประวัติศาสตร์เล่มใด เพลงของผู้ไม่มีแผ่นดิน เพลงของชนเผ่าที่ประวัติศาสตร์ใหญ่ไม่เคยเหลียวแล

แหล่งข้อมูลจาก: <https://images.app.goo.gl/CHX1eDp5fgjfhaRFA>

พวกเขาคือ “ดาราอ้าง” หรือที่รู้จักในบางชื่อว่า “ปะหล่อง” กลุ่มชาติพันธุ์ที่สืบเชื้อสายมาจากแคว้นเชียงรุ่งในสิบสองปันนา ก่อนจะถูกระแสแห่งกาลเวลาและการเมือง ผลักให้ล่องลอยลงสู่พื้นที่ห่างไกลของรัฐฉานและรัฐกะฉิ่น ชีวิตของพวกเขาเคยสงบเรียบง่ายอยู่บนที่สูง สืบทอดศาสนา ศิลป์ และภาษาในดินแดนที่แม้ไม่อุดมสมบูรณ์ แต่ก็คงความเป็นป่าเขาที่เอื้อให้วัฒนธรรมดำรงอยู่

แต่โลกนี้ไม่เคยปล่อยให้ความสงบอยู่ได้นานนัก ในห้วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ท้องฟ้าแห่งรัฐฉานถูกขีตรอยด้วยเสียงปืนและควันไฟ การปะทะระหว่างกองทัพรัฐบาลพม่ากับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทำให้ดาราอ้างจำนวนมากกลายเป็นผู้ลี้ภัย พวกเขาเดินเท้าข้ามแม่น้ำสาละวิน บ้างล้มตาย บ้างหายสาบสูญ บ้างเดินมาจนถึงฝั่งไทย และหยุดลง ณ เชียงคานอินทนนท์ อันเป็นดินแดนในโครงการหลวงที่เปิดประตูเชื้อเชิญให้พวกเขาได้มีที่พักพิง

รายงานฉบับนี้ได้ใช้เครื่องมือ “7 ขึ้นอ่านชุมชน” จากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร โดยเลือกใช้ “แผนที่เดินดิน” เป็นเครื่องมือหลัก เพื่อสำรวจพื้นที่จริง ร่วมเดิน ร่วมฟัง และร่วมเรียนรู้จากผู้คนในหมู่บ้าน ผ่านการเดินทางกับพ่อหลวงหรือน้าเงิน ลุงปิ่น พี่น้ำหวาน และชาวบ้านคนอื่นๆ รายงานฉบับนี้ยังมุ่งสำรวจที่มาแห่งการอพยพของชนเผ่าดาราอ้าง สู่การตั้งรกรากในประเทศไทย พร้อมทั้งวิเคราะห์ความท้าทายของการเป็นชายขอบ รวมไปถึงสายสัมพันธ์แห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนา “จากสิบสองปันนาสู่พื้นที่แห่งความหมาย” ผ่านมุมมองของชนชาติพันธุ์ดาราอ้างในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ประวัติความเป็นมาและการกระจายตัวของชนชาติพันธุ์ดาราอ้าง

1. พื้นเพทางประวัติศาสตร์ชนชาติพันธุ์ดาราอ้าง

ชาวดาราอ้าง หรือที่รู้จักในชื่อ “ปะหล่อง” (สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2020) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีถิ่นกำเนิดในพื้นที่ภูเขาสูงของรัฐฉานและรัฐคะฉิ่น ประเทศเมียนมา รวมถึงบางส่วนของมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ในช่วงทศวรรษ 2510–2520 พวกเขาเผชิญกับความรุนแรงจากสงครามกลางเมืองในเมียนมา ซึ่งรวมถึงการถูกบังคับให้เป็นลูกหาบ การข่มขืน การสังหารโดยกองกำลังของรัฐบาลทหารพม่าและกลุ่มติดอาวุธไทใหญ่ และการบังคับให้เกณฑ์ทหาร สถานการณ์เหล่านี้ผลักดันให้ชาวดาราอ้างจำนวนมาก อพยพข้ามพรมแดนมายังประเทศไทยเพื่อแสวงหาความปลอดภัยและชีวิตที่ดีขึ้น

หนึ่งในเส้นทางการอพยพที่สำคัญคือผ่านชายแดนท่าขี้เหล็กเข้าสู่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เมื่อมาถึง พวกเขาได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการไทยและโครงการหลวงในการตั้งถิ่นฐานใหม่ ในพื้นที่ต่างๆ เช่น บ้านสันต้นปูย อำเภอแม่สาย และปัจจุบัน ชาวดาราอ้างในแม่สายยังคงรักษาวัฒนธรรมและประเพณีของตนไว้ เช่น การแต่งกายด้วยผ้าซิ่นลายขวางสีแดง การจัดพิธีปีใหม่ดาราอ้าง และการนับถือศาสนาพุทธควบคู่กับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ (หมู่บ้านโป่งเหนือในปัจจุบันเลิกนับถือผีบรรพบุรุษแล้ว) อย่างไรก็ตาม พวกเขายังคงเผชิญกับความท้าทาย เช่น ปัญหาสถานะบุคคล การเข้าถึงบริการสาธารณสุข และการศึกษา ถึงแม้จะมีอุปสรรค ชุมชนดาราอ้างในแม่สายได้ปรับตัวและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีการส่งเสริมการศึกษาและการอนุรักษ์วัฒนธรรม เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ สามารถภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

หากจะให้น้ำพาเข้าสู่เรื่องราวและความเป็นมา นี่คงเป็นคำเกริ่นที่หนังสือเล่มไหนก็มักทำตามเป็นแบบอย่าง... บทความนี้ก็เช่นเดียวกัน ณ บดอยสูงในจังหวัดเชียงราย ที่ลมเย็นพัดผ่านต้นชากรีดเสียงใบให้พรึ่ไหว เปรียบดังบทเพลงของผู้ไกลบ้าน มีผู้คนกลุ่มหนึ่งที่ใช้ชีวิตอย่างสงบามานานหลายสิบปี พวกเขาคือชาวดาราอ้าง ชนเผ่าจากรัฐฉาน ประเทศพม่า

โดยคำถามที่มักเจอบ่อยในผู้อพยพคือ “ทำไมชนเผ่าดาราอ้างถึงมาอยู่ที่นี่” ที่ที่ต่างบ้านต่างเมืองมาไกลยังแผ่นดินที่ไม่คุ้นเคยเลยแม้แต่ิน้อย ถ้าย้อนไปเมื่อเกือบ 70 ปีก่อน เรื่องราวเริ่มต้นจากฝิ่นจีน ตอนนั้นประเทศจีนกำลังสู้รบกันเอง โดยมีพรรคคอมมิวนิสต์ของ เหมา เจ๋อตง กับพรรคชาตินิยมของ เจียง ไคเช็ค สู้กันจนบ้านเมืองพังทลายลง เจียง ไคเช็ค ได้พ่ายแพ้ต่อแรงกระเพื่อมของชนชั้นแรงงานและความหัวเห็ดดินขาของตนเอง เลยพากองทัพหนีลงใต้ไปตั้งตัวใหม่ที่เกาะไต้หวัน แต่ทหารบางส่วนหนีไม่ทัน บางกลุ่มเลยไม่ได้ไปไต้หวัน แต่เลือกเดินเท้าผ่านยูนนาน ข้ามเขาหลายลูก เข้าสู่แดนพม่าแทน พวกเขา ‘ทหารจีนจากพรรคเจียง’ มาอยู่ที่ชายแดนรัฐฉาน พร้อมอาวุธ ครอบครั้ว และความหวังว่าจะได้กลับไป “ชิงจีนคืน” พวกเขาไม่ได้มาเพียงคนเดียว แต่มีข่าวว่ามีสายจากอเมริกา (CIA) หนุนหลัง เพราะตอนนั้นใครที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์จะถือว่าเป็นมิตร

ต่อเนื่งจากหัวข้อที่ 1 ตอนนั้นชนชาติพันธุ์ดาราอ้างเริ่มใช้ชีวิตยากขึ้น พวกเขาอยู่ในหมู่บ้านบนภูเขา สมัยก่อนมักปลูกชา เลี้ยงสัตว์ ไม่มีอาวุธ ไม่มีรัฐยื่นมือเข้าช่วยเหลือมากนัก แต่พอมีทหารแปลกหน้าเริ่มมาอยู่ในป่า รัฐก็เริ่มหวาดระแวง กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ก็เริ่มจับอาวุธขึ้นมบ้าง เพราะคิดว่าตัวเองก็ต้องป้องกันตัว สงครามกลางเมืองในพม่าเลยลุกลามไปทั่วทุกสารทิศ ถึงแม้ว่าดาราอ้างไม่เคยอยากอยู่ในสงคราม แต่กลายเป็นคนที่ต้องหนีจากมันเสียเอง พวกเขาจึงหอบลูกจูงหลานเดินเท้าข้ามแม่น้ำ ข้ามดอย เข้ามาทางแม่สาย เชียงราย และพยายามหาที่ให้หลักแหล่งที่อยู่

บางคนมาอยู่ในโครงการหลวงบนดอย มีบ้าน มีไร่สับปะรด มีโรงเรียนให้ลูกหลานได้เรียนหนังสือ แต่บางคนก็ยังไม่มีบัตรประชาชนและไม่มีสัญชาติ ต้องอาศัยอยู่ในโลกที่ต้องปรับตัวตลอดเวลา ชีวิตของพวกเขาอาจจะไม่ได้มีฉากหรือฉากการปฎิวัติ แต่ทุกการอพยพคือการตัดสินใจที่เจ็บปวดเสมอ เพราะไม่มีใครอยากทิ้งบ้านเกิดตัวเองถ้าไม่จำเป็น และบางที... การอพยพของกองทัพจีนเมื่อหลายสิบปีก่อน ก็เปรียบเหมือนก้อนหินก้อนแรกที่กำลังลงกระแทบผืนน้ำ แรงสั่นสะเทือนเพียงเล็กน้อยขยายออกเป็นวงกว้างจนอาจกลายเป็นคลื่นยักษ์ แม้จะเป็นผลของการกระทำของคนเพียงไม่กี่คน แต่กลับสร้างคลื่นใต้น้ำที่อันตรายและพัดพาให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบต้องลุกขึ้นตั้งรับโดยไม่ทันตั้งตัว

และด้วยยุทธศาสตร์ภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านดาราอ้าง ที่ตั้งอยู่ที่บ้านโป่งเหนือ หมู่ที่ ๘ ตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งรายล้อมไปด้วยภูเขาทั้งหน้าบ้านและหลังบ้านของคนในชุมชน และหมู่บ้านนี้ถึงแม้ว่าจะเป็น

หมู่บ้านที่แทบไม่มีใครเคยได้ยินชื่อในข่าว แต่มีชีวิตของผู้คนและเรื่องราวอยู่ตรงนั้นมานานกว่าครึ่งศตวรรษ ที่นี่คือหมู่บ้านของผู้คนที่ลี้ภัยมาจากรัฐฉาน พวกเขาไม่ได้นำทรัพย์สินติดตัวมา มีแค่แรงงานและความตั้งใจจะอยู่รอดให้ได้ในแผ่นดินที่ไม่เคยเชื่อเชิญ แต่ก็ไม่ถึงกับผลึกไส่ไล่ส่ง

2. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับพื้นที่โดยรอบและระบบรัฐ

มันเป็นความสัมพันธ์แบบ “เห็นแต่ไม่ชัด รับแต่ไม่เต็ม” คือความสัมพันธ์ของคนชายขอบกับรัฐไทย ที่ทั้งผูกพันและเปราะบางในเวลาเดียวกัน ชาวบ้านดาราอ้างส่งลูกหลานไปเรียนในโรงเรียนไทย ใช้ภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นเหนือในการสื่อสารกับหน่วยงาน แต่งตัวตามกฎของโรงเรียน ร้องเพลงชาติและไหว้ครู พวกเขาเสียภาษีผ่านแรงงานที่ส่งออกสัปดาห์สู่ตลาดจังหวัด และส่งคนรุ่นใหม่ไปเป็นแรงงานในตัวเมืองเชียงราย ตัวเมืองเชียงใหม่ รวมไปถึงเมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ เป็นต้น

แต่ถึงอย่างนั้น ไม่ใช่ทุกคนจะมีบัตรประชาชน ไม่ใช่ทุกคนจะได้รับสิทธิเข้าถึงการรักษา หรือกู้เงินจากธนาคาร หรือแม้กระทั่งสิทธิในการถือครองที่ดินที่ตัวเองปลูกพืชอยู่มาแล้วหลายสิบปี รัฐ “รับรู้” ว่าพวกเขาอยู่ตรงนี้ แต่ยังไม่ได้ “รับรอง” ว่าพวกเขาคือใคร และนั่นคือรอยต่อของเรื่องเล่าแห่งความอดทนอดกลั้น หมู่บ้านเล็กๆ แห่งนี้จึงไม่เพียงเป็นที่อยู่ของชาวดาราอ้างเท่านั้น หากแต่เป็นเวทีของการต่อสู้เพื่อการมีตัวตนและดำรงอยู่ในแผ่นดินที่พวกเขาเลือกที่จะเรียกมันว่า “บ้าน”

วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเปลี่ยนแปลงของชนชาติพันธุ์ดาราอ้าง

หมู่บ้านชนชาติพันธุ์ดาราอ้าง ณ บ้านโป่งเหนือ หมู่ที่ 8 ตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พวกเขาเป็นชนชาติพันธุ์ที่ย้ายถิ่นฐานมาจากสิบสองปันนา เขตปกครองตนเองยูนนาน มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ต่อมาย้ายถิ่นฐานลงมาประเทศพม่า จนมาถึงชายแดนตอนบนของประเทศไทยที่ดอยอ่างขาง เขตอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ท้ายที่สุดมาตั้งหมู่บ้านอยู่ที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จุดเริ่มต้นของหมู่บ้านนี้ ซึ่งเกิดจากพระสงฆ์รูปหนึ่งมีชื่อว่า **ครูบาเจ้าน้อยตาทิพย์ หรือ ครูบาเอกชัย อริยเมธี** เดิมท่านอาศัยอยู่ที่นีก่อนที่ชาวบ้านจะเข้ามาอยู่ คนที่นับถือในตัวท่านหรือติดตามท่านมาก็เริ่มสร้างบ้านในพื้นที่บริเวณนี้ ชาวบ้านจึงไปนิมนต์ท่านมาอยู่ที่นี่และสร้างหมู่บ้าน ณ ที่ปัจจุบันที่กลุ่มของพวกเราไปสำรวจ เมื่อก่อนท่านอยู่กุฏิ หลังเล็ก ๆ มุงคา และเริ่มแรกที่นี่เป็นป่าลึนจี มีแต่ยาง ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำเพียงพอ และการที่พวกเขาจะได้น้ำดื่มกิน พวกเขาต้องเดินทางไกลเพื่อไปตักน้ำบนเขาสูง ส่วนหน้าแล้งก็หาน้ำยาก จนกระทั่งน้ำโป่งได้เขิบเข้ามาใกล้หมู่บ้าน นั่นจึงทำให้ทุกอย่างดีขึ้นมาอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งบริเวณพุน้ำโป่งยังเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่ผุดขึ้นมาจากใต้ดิน และในเวลาต่อมาได้มีการนำเครื่องสูบน้ำมาสูบน้ำขึ้นจากน้ำโป่งให้ไหลไปตามบ้านต่างๆ

เมื่อเวลาผ่านไปชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสในความเมตตาและปฏิบัติของครูบา จึงส่งผลให้ชาวบ้านได้ช่วยกันระดมเงินสร้างวัด ศาลา วิหาร และมีการสนับสนุนเงินทุนจากภายนอกด้วย เช่น ถ้าแก่คนจีนจากแม่สาย ชาวบ้านมักเรียกกันติดปากว่า พ่อเลี้ยง แต่ถึงกระนั้นชาวดาราอ้างก็ยังต้องการความช่วยเหลือด้านอื่นๆอยู่ เช่น ด้านสาธารณสุขโรค อยางถนนหนทาง เนื่องจากถนนในหมู่บ้าน เป็นถนนดินลูกรังสีแดง และถนนลาดยางยังมาไม่ถึงที่ตรงนี้ แม้จะมีถนนลาดยางผ่านอยู่บริเวณใกล้ๆ หมู่บ้าน แต่เมื่อเริ่มเข้าใกล้หมู่บ้านพื้นที่เป็นป่า และถนนลาดยางถูกตัดเป็นถนนดินลูกรังแทน แถมหน้าฝนก็เดินทางลำบาก เพราะจะเกิดแอ่งน้ำขนาดใหญ่ จนกลายเป็นหลุมเป็นบ่อและอาจทำให้รถติดหล่มได้ ส่วนในช่วงที่ฝนไม่ตกนั้น ถนนก็ขรุขระและสัญจรยากพอสมควร

เรื่องของการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในหมู่บ้านดาราอ้าง เรื่องการใช้ไฟฟ้าก็เกิดจากการที่ครูบาเป็นผู้จัดการจัดหาให้ชาวบ้านได้ใช้ และทรัพยากรน้ำก็นำมาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ หมู่บ้านใช้น้ำโป่งเป็นทรัพยากรน้ำหลัก

มีที่เก็บน้ำ เป็นแท่งสุบจากน้ำโป่ง โดยใช้เครื่องปั๊มโดยที่หมู่บ้านดาราอ้างนำเข้าซื้อมาเอง จากการรวมเงินคนในหมู่บ้าน เรื่องพวกนี้สะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลไม่มีการเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือใดๆ

เรื่องการประกอบอาชีพ ชาวบ้านที่นี่ส่วนมากรับจ้างทำงานข้างนอก ทำงานก่อสร้าง หรือทำสวนของตัวเอง เช่น ทำสวนสับปะรด ข้าวโพด มันสำปะหลัง และลิ้นจี่ หลังจากที่ได้สัมภาษณ์ น้ำเงิน ในฐานะผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน น้ำเงิน เล่าว่าเมื่อก่อนลำบากมาก รับจ้างตื่นตีสี่ไปปลูกข้าวในที่นา กว่าจะกลับมาก็หนึ่งทุ่มแล้ว ถึงลำบากแต่ก็ต้องสู้ คอยมีพ่อ หลวงช่วยหางานให้ “ตอนนั้นโซคติมีใช้มีกินเด็กๆ ไม่ลำบาก อาชีพรับจ้างลำบาก ต้องตากแดด ได้เงินมาน้อยเพราะเคยได้ 120 บาทต่อวัน” น้ำเงินกล่าว

เรื่องการศึกษา เมื่อสิบปีก่อนตอนที่น้ำเงินยังอยู่ในช่วงวัยรุ่น เด็กๆ วัยไล่เลี่ยกันในหมู่บ้านมักประสบปัญหาที่ ผู้ปกครองรายได้ไม่พอส่งลูกหลานไปเรียนต่อ มีบ้างที่คนครูต้องช่วยออกค่าเล่าเรียนให้ และเด็กบางคนพ่อแม่ก็ส่งให้ไป บวชเรียนที่วัดในหมู่บ้านแทน อีกทั้งพ่อแม่เด็กบางคนตัดพ้อว่าถ้ามีโอกาสได้เรียนสูงๆ ก็จะมีอาชีพที่ดี จะได้ไม่ต้องลำบาก เหมือนพ่อแม่ ซึ่งในปัจจุบันเด็กๆ ที่นี่ได้มีโอกาสเรียนโรงเรียนข้างนอกใกล้หมู่บ้าน เช่น โรงเรียนห้วยไคร้ และโรงเรียนแม่ สายอาชีวศึกษา ส่วนเด็กบางคนก็เรียนต่อในเมือง อีกทั้งยังมีศูนย์การเรียนรู้ในหมู่บ้านอีกด้วย โดยเปิดสอนเป็นหลักสูตร กศน. โดยส่วนมากเด็กวัยรุ่นที่เรียนไม่จบจะเรียนต่อที่นี่กัน บางคนมีโอกาสไปเรียนต่อมหาวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัยราช ภัฏเชียงใหม่ เป็นต้น

ส่วนเรื่องของการรักษาพยาบาลในหมู่บ้าน มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในการที่เป็นองค์กร ประสานงานกับโรงพยาบาลข้างนอกให้คนในหมู่บ้านเมื่อเจ็บป่วยคอยดูแล ซึ่งคนในหมู่บ้านสามารถไปอนามัยชุมชนได้ ทันที น้ำเงินยังเสริมอีกว่า พื้นที่ตรงนี้ไม่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมหรือแผ่นดินไหว เคยมีน้ำป่าบ้างแต่ไม่ได้กระทบรุนแรง ผ่านไปเพียงห้าชั่วโมงน้ำก็แห้งแล้ว ตอนน้ำท่วมแม่สายมีคนประสานงานมาให้ไปเอาข้าวสารอาหารแห้ง เสื้อผ้ากระจาย ต่อๆ กัน มีผู้คนที่ได้รับผลกระทบมาพักอาศัยที่วัดชั่วคราว เป็นอาสาสมัครที่ไปช่วยเหลือน้ำท่วมแม่สาย และผู้คนใน หมู่บ้านนี้มีทั้งคนไทยและชาวดาราอ้าง พูดภาษาดาราอ้าง ภาษาไทใหญ่ ภาษาเหนือ และภาษาไทยปะปนกันไป นับเป็น

อีกหนึ่งความหลากหลายและความท้าทายที่มีการพูดผสมภาษาอย่างภาษาชนเผ่าดาราอ้าง ก็ต้องเปลี่ยนมาพูดภาษาถิ่นเหนือให้ได้เพื่อปรับตัวให้เข้ากับคนในพื้นที่

เรื่องศาสนาและวัฒนธรรม ชาวดาราอ้างนับถือศาสนาพุทธและมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เด็กผู้ชายที่นี่จะบวชเณร มีความเชื่อนับถือฤๅษี ตามความเชื่อของพระวัดป่าในภาคเหนือ มีประเพณีวัฒนธรรมที่นับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัด อาทิเช่น ทุกวันพระต้องเข้าวัดทำบุญ ทุกงานบุญจะจัดเทศกาลในพระพุทธศาสนา ทำตามศีล 5 และละเว้นอบายมุข มีประเพณีสงกรานต์ ประเพณีปีใหม่เมืองหรือประเพณีสงกรานต์ที่เรารู้จักกัน ประเพณีเข้าพรรษาและออกพรรษา อีกทั้งช่วงก่อนเข้าพรรษาจะไม่มีการทำงานเกิดขึ้นในระยะเวลา 3 เดือน เพราะคนในชุมชนเคารพต่อประเพณีอันงดงาม และหลังจาก 3 เดือนผ่านไปถึงจะค่อยจัดพิธีแต่งงานกัน การแต่งงานของที่นี่สืบสานมาจากการแต่งงานของคนภาคเหนือ มีการสู่ขอกันโดยให้ฝ่ายชายเตรียมตัวและหัวใจไปขอมาพ่อแม่ของฝ่ายหญิง มีสินสอดเป็น แก้ว แหวน เงิน ทอง โดยเฉพาะแหวนที่เก็บเอาไว้จากรุ่นสู่รุ่น เพื่อนำมาสู่ขอว่าที่ภรรยาของพวกเขา และจะสืบทอดต่อไปโดยไม่มีการเอาไปขาย หากฝ่ายชายที่ไม่มีเงินสินสอดไปสู่ขอ ฝ่ายชายต้องไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงประมาณสามปีเพื่อชดใช้ค่าสินสอด

ส่วนเรื่องที่น่ากังวล คือ วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของคนเผ่าอาจถูกกลืน เพราะการปรับตัวให้เข้ากับสถานที่ที่อพยพมาอยู่ เช่น เรื่องการแต่งกาย การใส่ชุดดาราอ้างแบบดั้งเดิมลดน้อยลง เด็กและวัยรุ่นหันมาใส่ชุดทั่วไปแบบคนในเมืองหลงเหลือเพียงแค่คนเฒ่าคนแก่ที่ยังใส่ผ้าถุงใส่ชุดดั้งเดิมของคนเผ่าดาราอ้างเท่านั้น และด้วยโลกาภิวัตน์ที่ทำให้โลกดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้คนในหมู่บ้านต้องพัฒนาวัสดุที่จะนำมาใช้ก่อสร้างบ้านตามไปด้วย ยกตัวอย่างเช่น รูปทรงของบ้านที่จากเมื่อก่อนจะเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว มีเพิงตากฟืนนอกตัวบ้าน แต่ตอนนี้กลายเป็นบ้านแบบผสม คือ บ้านไม้ผสมปูนชั้นเดียวไปจนถึงสองชั้น บ้านปูนทั้งหมด รวมไปถึงบ้านไม้หลังคาสังกะสี บางบ้านมีโรงจอดรถเพิ่มเข้ามา และบางบ้านไม่มีเพิงตากฟืนแล้ว เป็นต้น

ความท้าทายของการเป็นกลุ่มคนชายขอบ

จากที่เราได้เดินทางไปสัมภาษณ์น้ำเงินซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน, ลุงปัน ผู้เป็นกรรมการวัดและพี่น้องน้ำหวานที่เป็นคนในหมู่บ้านจึงทำให้ทราบว่า ต้นกำเนิดของหมู่บ้านมาจากจีนสิบสองปันนาแต่ต้องอพยพย้ายไปอยู่พม่า (ไทใหญ่) แต่เนื่องจากสงครามปะทุอีกครั้งจึงต้องอพยพอีกครั้งมาที่ประเทศไทย, ดอยอ่างขาง, เชียงใหม่ และอพยพอีกครั้งมายังภาคอีสาน และที่สุดท้ายที่อยู่มาถึงปัจจุบันคือ ชายขอบแม่สาย เชียงราย หมู่บ้านดาราอ่าวนั้นตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าไม้ในส่วนการปกครอง พื้นที่กรมป่าไม้ดอยตุง สืบเนื่องตั้งแต่ต้นพื้นที่นี้เป็นป่าเสื่อมโทรมจึงให้สิทธิ์ทำกิน (สทก.) เพื่อให้ประชากรมีที่อยู่เป็นหลักเป็นแหล่งได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายโดยกรมป่าไม้มาจัดสรรให้ในพื้นที่

แล้ว “ทำไมถึงใช้คำว่าชายขอบล่ะ” คำว่า “ชายขอบ” ในบริบทนี้หมายถึง การที่พวกเขาไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาล และยังเข้าถึงสิทธิพื้นฐานได้ไม่เต็มที่นัก ส่วนมากชาวบ้านช่วยเหลือตนเองเป็นส่วนใหญ่และพึ่งพา ‘ครูบาเจ้าน้อยตาทิพย์’ เพราะครูบา เป็นผู้บุกเบิกจนมีลูกศิษย์ลูกหาติดตามมาและทำให้เกิดหมู่บ้านนี้ขึ้น ตามที่ผู้ใหญ่บ้านได้กล่าวไว้ว่าปัจจุบันการศึกษาเป็นอะไรที่สำคัญมาก จึงทำให้ผู้ใหญ่บ้านให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษา เพราะอยากให้เด็กรุ่นหลังได้มีการศึกษาสูงๆ เพื่ออนาคตที่ดีของพวกเขา ดีกว่ารุ่นพ่อแม่ ไม่ต้องทำงานที่ใช้แรงงานตากแดดและได้เงินน้อยผู้ใหญ่บ้านเองก็เรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ในหมู่บ้านมาเช่นกัน แต่พอเรียนจบ เขาก็ไม่สามารถที่จะเรียนต่อได้เนื่องจากไม่มีบัตรสัญชาติไทย

เรื่องบัตรสัญชาติไทยจึงเป็นปัญหาหลักๆ ที่ชาวบ้านในหมู่บ้านต้องการที่สุด เพราะไม่ว่าจะทำอะไรก็ติดขัดและลำบาก เช่น การศึกษา การเข้าถึงการรักษาพยาบาล โอกาสในการจ้างงาน อีกทั้งการขอบัตรมีขั้นตอนที่ยุ่งยากใช้เวลานาน ตัวอย่างเช่น คนในหมู่บ้านอยากขอบัตรหัวศูนย์ คือ 0-xxxx-xxxx-xx-x (ตัวเลขที่ขึ้นต้นในรหัสบัตร) เป็นบัตรของผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียนแต่จะมีชื่ออยู่ในอำเภอ หากเกิดในประเทศไทย จะทำให้ได้บัตรหัวศูนย์เร็วขึ้น แต่ถ้าหากไม่มีเอกสารที่เป็นหลักฐานหรือข้อมูลคลุมเครืออาจใช้เวลานานถึง 2-6 เดือน หรือมากกว่านั้น หากมีบัตรหัวศูนย์จะมีสิทธิ์ทำงานตามกฎหมาย และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน เป็นต้น โดยจะขอยกตัวอย่างชนิดของบัตรต่างๆ ให้เห็นภาพชัดเจน ดังนี้

บัตรหัวหก เช่น 6-xxxx-xxxx-xx-x (ตัวเลขที่ขึ้นต้นในรหัสบัตร) คือ คนต่างด้าวที่ผ่านการสำรวจในช่วงปี พ.ศ. 2547-2549 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพที่อยู่ในไทยมาก่อน โดยไม่ได้ขึ้นทะเบียนหากมีบัตรประจำตัวที่ขึ้นต้นด้วยเลข 0 ซึ่งเป็นบัตรสำหรับบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน และต้องการขอสัญชาติไทย สามารถติดต่อที่ว่าการอำเภอเพื่อยื่นคำขอสัญชาติไทยได้ และถ้าเข้าเงื่อนไข จะกลายเป็นต่างด้าวที่ได้รับการรองว่ามีที่พำนักในประเทศไทยอยู่ในประเทศไทยก็จะได้หัว 6 และจะมีชื่อในทะเบียนราษฎร มีในอำเภอ แต่ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้านเล่มสีน้ำเงิน

บัตรหัวแปด 8-xxxx-xxxx-xx-x (ตัวเลขที่ขึ้นต้นในรหัสบัตร) คือ คนที่ได้รับสัญชาติไทย โดยการแปลงสัญชาติ หรือได้รับสัญชาติไทยหลังจากการเกิด ผู้ที่ถือบัตรประชาชนขึ้นต้นด้วยเลข 8 มีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ที่ถือบัตรประชาชนทั่วไปที่ขึ้นต้นด้วยเลข 1 ซึ่งหมายถึงบุคคลที่มีสัญชาติไทยโดยกำเนิด

บัตรหัว G (บัตร G หรือ G1, G2 ฯลฯ) คือ บัตรที่ออกโดยกระทรวงมหาดไทยให้กับบุคคลที่ไม่สามารถพิสูจน์สัญชาติได้ ผู้ถือคือชนกลุ่มน้อยที่อาศัยในพื้นที่ชายแดนมานานแล้ว เช่น ชาวดาราอั้ง ชาวกระเหรี่ยง เป็นต้น

ประสบการณ์ภาคสนาม

การเดินทางสู่หมู่บ้านชายขอบของชาวดาราอ้างกลุ่มของพวกเราได้มีโอกาสลงพื้นที่ ณ บ้านโป่งเหนือ (หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าหมู่บ้านพระเจ้าทันใจ) ตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของชนเผ่าดาราอ้างหรือที่คนไทยทั่วไปเรียกว่า “ชนเผ่าปะหล่อง”

การเดินทางจากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงไปยังหมู่บ้านใช้ระยะทางประมาณ 33.4 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางราว 35 นาที โดยเรามี “ป๋านม ในฐานะภรรยากำนัน ผู้คอยตรวจทานเอกสารให้สามี” ซึ่งเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนนี้ และยังเป็นผู้นำทางและให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน เช่น จุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐาน การอพยพของชนเผ่า และเหตุผลที่หมู่บ้านนี้ถูกจัดว่าเป็น “พื้นที่ชายขอบ”

จากข้อมูลของ “น้ำเงิน” ทำให้เราทราบว่า ชาวดาราอ้างเคยอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงในภูเขา ใช้ชีวิตเรียบง่ายตามวิถีดั้งเดิม ไม่ได้ใช้เงินในการแลกเปลี่ยนสิ่งของ แต่มีระบบแลกเปลี่ยน เช่น นำปลาไปแลกไข่ไก่ หรือผลผลิตกับสิ่งของอื่น ๆ ในหมู่บ้าน การอยู่ร่วมกันแบบพี่น้องทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดปัญหาด้านสาธารณสุข เช่น การระบาดของไข้ป่า การรักษาด้วยสมุนไพรไม่สามารถรับมือได้ ชาวบ้านจึงจำเป็นต้อง “ลงจากดอย” เพื่อเข้าถึงการรักษาพยาบาลและบริการขั้นพื้นฐานอื่น ๆ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้การใช้ชีวิตบนพื้นที่ห่างไกลเป็นเรื่องยากขึ้นเรื่อย ๆ ชาวดาราอ้างจึงตัดสินใจย้ายถิ่นฐานลงมาตั้งหมู่บ้านใหม่ในบริเวณนี้

จุดเริ่มต้นของชุมชนในพื้นที่บ้านโป่งเกิดขึ้นจากการที่ “พระอาจารย์น้อย หรือครูบาน้อย” รูปหนึ่งเริ่มก่อตั้งวัดในป่าบริเวณนี้ ต่อมาผู้ศรัทธาและลูกศิษย์ของท่านได้ขออาศัยอยู่ใกล้วัด และร่วมกันพัฒนาพื้นที่จนกลายเป็นหมู่บ้านในปัจจุบัน โดยครูบามีบทบาทสำคัญอย่างมากในการช่วยเหลือชุมชน ทั้งในด้านศาสนา การนำไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน การจัดหาอาหาร และการดูแลสุขภาพปฐมภูมิ

ถึงแม้พื้นที่แห่งนี้จะอยู่ในเขตควบคุมของกรมป่าไม้ แต่ชาวบ้านได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัยและทำมาหากินได้ ภายใต้เงื่อนไขว่าไม่สามารถซื้อขายที่ดินได้และไม่สามารถขึ้นทะเบียนกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นสถานะ “ชายขอบ” ที่ชาวदारอ่างเผิฉิฉ กล่าวคือ พวกเขาไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานจากรัฐ เช่น สัญชาติไทย บัตรประชาชน หรือการเข้าถึงบริการสาธารณสุขอย่างทั่วถึง หากมีผู้ป่วยในชุมชน จะต้องผ่านการประสานงานโดย อสม. เพื่อรับการรักษในพื้นที่ใกล้เคียง

วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน

ชาวदारอ่างในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธตามแนวทางเถรวาท ซึ่งใกล้เคียงกับชาวไทยพื้นราบ พวกเขามีขนบธรรมเนียมที่เคร่งครัด โดยเฉพาะในช่วงเข้าพรรษาและออกพรรษา จะไม่มีการจัดงานแต่งงานเพื่อแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า ในช่วงวันพระหรือเทศกาลสำคัญ ชาวบ้านจะแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองทั้งชายและหญิง และไปร่วมทำบุญที่วัดด้วยความศรัทธา

ในด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกสับปะรด มันสำปะหลัง และผลไม้ชนิดต่างๆ บางส่วนทำงานรับจ้างก่อสร้าง หรือเดินทางไปทำงานในเมืองใกล้เคียง เพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว

พื้นที่ที่น่าสนใจในหมู่บ้านยังรวมถึง “ขุนน้ำโป่ง” แหล่งน้ำธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้สำหรับอุปโภคบริโภค และยังเป็นจุดพักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนในชุมชนและผู้มาเยือน

ประวัติการอพยพ จากสิบสองปันนาสู่ชายแดนแม่สาย

ประวัติการอพยพของชนเผ่าดาราอ้างสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในภูมิภาค เดิมทีพวกเขาอาศัยอยู่บนดอยในเขตสิบสองปันนา แต่เมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองและสงครามกลางเมือง รัฐบาลมีนโยบายเกณฑ์ทหาร ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของชาวดอยที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการเมือง และไม่ต้องการเข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง ด้วยเหตุนี้ พวกเขาจึงอพยพลงมายังพม่า ก่อนจะหนีภัยสงครามต่อเนื่องมาจนถึงประเทศไทย โดยตั้งถิ่นฐานในเชียงใหม่บริเวณดอยอ่างขาง และต่อมากระจายมาอยู่ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ความท้าทาย ของหมู่บ้านดาราอ้าง

หนึ่งในความท้าทายคือเรื่องการไม่มีบัตรประชาชน เนื่องด้วยการที่จะได้รับการรักษาที่ราคาถูกรหรือการได้รับการรักษานั้น คนในหมู่บ้านต้องคุยหรือยื่นเรื่องกับ อสม. เพราะพวกเขาไม่สามารถเข้ารับการรักษาได้เองโดยตรงถ้าอยากไปรักษาเองต้องไปเอกชนเท่านั้น ซึ่งตอนนี้ก็ยังถือว่ายังดีอยู่ที่มี อสม. ที่เป็นคนคอยช่วยในเรื่องด้านการรักษาและอีกเรื่อง คือเรื่องถนนในหมู่บ้าน ตามที่พวกเราได้มีการสำรวจพบว่า ถนนนั้นมีปัญหาอย่างมากยิ่งเวลาฝนตกยิ่งอันตราย เพราะลักษณะถนนเป็นถนนลูกรัง ขรุขระ และเป็นหลุมเป็นบ่อ ซึ่งเป็นอะไรที่เป็นปัญหาต่อคนในหมู่บ้านและคนภายนอกที่จะเข้าไปยังหมู่บ้าน เป็นต้น

หากเป็นไปได้ ชาวดาราอ้างในแม่สายต้องการเพียงเท่านี้ เพื่อให้เครื่องมือเหล่านี้เกิดประโยชน์สูงสุดและจะอำนวยความสะดวกให้แก่ลูกหลานของตน ได้ไว้มีไว้ใช้ในภายภาคหน้าต่อไป

บทสรุป

ในสถานการณ์ปัจจุบันโลกของเราได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ชุมชนชายขอบจำนวนไม่น้อยกลับถูกบังคับให้หยุดนิ่ง ไม่ใช่เพราะพวกเขาไม่อยากไปต่อ แต่เพราะโครงสร้างรัฐที่มองไม่เห็นถึงความยากลำบากที่เกิดขึ้น กลับมีพลังมากพอจะจำกัดขอบเขตของความฝันและการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน ชาวदाराराอ่างที่บ้านโป่งเหนือ จังหวัดเชียงราย คือหนึ่งในชุมชนที่ถูกจัดวางไว้ในตำแหน่ง “ชายขอบ” เช่นนั้น จากการอพยพมาจากสิบสองปันนา เขตปกครองตนเองยูนนาน มายังพม่า และเข้าสู่ประเทศไทยในช่วงที่สถานการณ์ทางการเมืองไม่มั่นคง ชาวदाराराอ่างได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ป่าเขาและค่อย ๆ ก่อร่างสร้าง “บ้าน” ด้วยแรงกาย ศรัทธา และความเชื่อ โดยเฉพาะศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงเป็นศาสนา แต่เป็นศูนย์กลางของการดำรงอยู่และการยืนยันความเป็นกลุ่มของพวกเขา

เราได้พบว่า ภูมิทัศน์ของหมู่บ้านदाराराอ่างแห่งนี้เรียบง่าย แต่เต็มไปด้วยชั้นความหมายที่มองไม่เห็นจากแผนที่ราชการ ศูนย์กลางของหมู่บ้านคือ “วัด” ที่ไม่ได้ทำหน้าที่แค่เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นจุดรวมญาติ ประชุมชุมชน และจัดงานบุญ เช่น พิธีสืบชะตาและประเพณีในวันสำคัญต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ลงพื้นที่กรรมการวัด เราจึงทราบว่า วัดในชุมชนนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับวัดป่าทางภาคเหนือ โดยมี ครูบาเจ้าน้อยตาทิพย์ เป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ แม้ท่านจะไม่พูดถึงตนเองมากนัก แต่ชาวบ้านกลับศรัทธาและเชื่อมั่นว่าท่านมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การจัดหาน้ำสะอาดและการติดต่อให้มีไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน ซึ่งหลายเรื่องเหล่านี้รัฐไม่สามารถจัดหาให้ได้ในพื้นที่ชายขอบเช่นนี้

การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านไม่ได้หยุดนิ่ง บ้านไม้เริ่มเปลี่ยนเป็นบ้านปูน บางหลังมีสองชั้นและโรงจอดรถ ชุดพื้นเมืองถูกแทนที่ด้วยเสื้อผ้าสมัยใหม่ ภาษาเหนือเริ่มถูกใช้แทนภาษาदाराराอ่างเพื่อให้เข้ากับชุมชนรอบข้าง สิ่งเหล่านี้อาจดูคล้ายการสูญเสียอัตลักษณ์ แต่ในอีกมุมหนึ่งคือกระบวนการปรับตัว เพื่อความอยู่รอดในโครงสร้างสังคมที่ใหญ่กว่าเดิม ถึงแม้การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นตลอดเวลา หากแต่แก่นแท้ของชุมชนยังไม่เลือนหาย ความเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท ความเคารพต่อฤๅษีแบบวัดป่า และการรวมตัวกันในวัดยังเป็นสิ่งที่ยึดโยงผู้คนไว้ด้วยกัน แม้หลาย

คนจะไม่มีสัญชาติ ไม่มีบัตรประชาชน ไม่มีสิทธิเลือกตั้งหรือสวัสดิการใดๆ จากรัฐ พวกเขาก็น่าจะมี “วัด” เป็นหลัก มี “ชุมชน” เป็นที่พึ่ง และมี “ศรัทธา” เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

เครื่องมือแผนที่เดินดิน ทำให้เราได้เรียนรู้ว่า ภูมิทัศน์ทางความหมายไม่ได้อยู่แค่ในสิ่งที่มองเห็น แต่แฝงอยู่ในสิ่งที่ชาวบ้านเล่าขณะพาเราเดินผ่านลานวัด บ่อน้ำ และเส้นทางพระบิณฑบาต ทุกจุดบนแผนที่ที่เราร่างขึ้นมาระหว่างทาง ล้วนมีเรื่องเล่าประกอบอยู่เบื้องหลัง เป็นแผนที่ของความทรงจำ จากเสียงของผู้ให้ข้อมูลอย่างลงป่น ในฐานะกรรมการวัดหลวง พ่อทันใจในหมู่บ้านชาวดาราอ้อ ผู้คนในหมู่บ้านชาวดาราอ้อ และน้ำเงิน ในฐานะหัวหน้าผู้ใหญ่บ้านนั้น เราได้เข้าใจว่า “ความเป็นชายขอบ” ไม่ได้วัดจากระยะทางหรือความไกลจากเมืองเพียงเท่านั้น แต่วัดจากการเข้าไม่ถึงสิทธิ การไร้สัญชาติ และโครงสร้างทางสังคมที่ทำให้พวกเขาต้องอยู่ในพื้นที่ที่เสียงของตนแทบไม่ถูกรับฟัง แต่ในขณะเดียวกัน ศาสนาและผู้นำจิตวิญญาณอย่างครูบาเจ้าน้อยตาทิพย์ ได้กลายมาเป็นกลไกที่ช่วยบรรเทาช่องว่างนี้ และยังเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับโลกภายนอกต่อไป